

הבהלה

אשר היתה בעיר ההרס בשנת תקצ"ה (1835)
מאתי המחבר אין כסף מילירי ווילנא הבריה

דבר אל הקורא

מסגרת ברזל הבקורת לכל מידות המוסרות והמדינות אשר תעצור בכח זרועה בעדן לכל תפוצנה הלאה מגבולותיהן, אשר התוה להן התבונה. בלערה תהרוסנה לעבור מטרת הכליתן כצבאות לוחמים באין שר הצבא אשר יאסור המלחמה, באשר כי האדם יליד הפשע לא יעשה גם כל מפעל טוב כ"א באיזה השקפה אל טובת עצמו. הצדיק מתהלל בצדקתו החכם בחכמתו, אם בפיו יחריש הלא אזניו קשובות לאלה. כי אך לכבוד ואהבת עצמו מגמת פני האדם מאז היותו לאדם. ואף כי בעשותו דבר זמני הנוגע לחיי בשרים. אז יהרוס לעבור גדרי חוקי התבונה והמשפט בשאט נפש למען הגדיל שמו או למלאות חריוו טרף. ככה יתהלל האדם ויעוף במועף מסעיו מדה זה אל קצווי מדה הפוכה ומתנגדת לראשונה ובל ידע עשות נכונה. עד הגיחה עליו הבקורת ממארכה, ותעצור בהנודד הזה. תעמידהו במשטר הישר ותלמדהו ארחות תבונה ולא למוש ממקום הוכיחה לו לעמוד שמה, מפניה יחת ולקידה ישמע לכל אשר תצונו להימין או להשמאל, כי דבריה מדקרות חרב יורדות הדרי בטן. במטה אל אשר בידה תגע בכל לב הנצורה ומסוגרת בבריהי ברזל ומנעולי נחישת לכל דבר תוכחה ואמרי מוסר ותפתחהו, כי חוקה למאד יד הבקורת על לב האדם, לקולה יבהל ומדבריה ישוב. כל ספרי מוסר בכף אחת ומלה בקורת בכף שניה תכריע את כלם, באשר כי הראשונים מיוסדים על אדני ההכמה אשר אין חפץ לבסילים באלה, והשני (והשניה) אך דברי ספורי ומהתלות גשומה מתחפשת במשל ותתראה לעיני בשר, תלבש עגוה לדבר את נערים ונשים, תצחק אליהם ויאמינוה, המשיך אחריה כל לב, תרפאם ולא בהכמה, והיוכח נכלם להכזיבה ולשככה בתשובות תוהו כאשר יעשה את תוכחת מגולה הנאמרה בחריצות וברעת. כשרונה זאת ראיתי מאז נפקחו עיני להבין בתבל, ולכן אך לה הקדשתי את עטי בירעי נאמנה כי תחת ידה תעשה חיל לתועלת האדם עשר ידות מהעט העומדת לשרת את ההשכלה, אשר רבתה מכשלה בכפלים מתועלותיה, כאשר תראה עין מבקר נאמן. ועתה אחרי דברי זאת לפניך, קורא נעים, אהדל מלהתנצל על כתבי את הספרי הסטי הזה אשר שמתי לפניך כיום, המלא לפי ראות עין המוני בדברים שק מה כבר המכאבית אזני השומעים. ידבר סרה על הכותב יתן דופי בעטו, אך התועלת קרוב לביא ואנכי מה כי אעגוב אחר הכבוד.

תכונת עיר ההרס

תכונת העיר הזאת כתכונת יתר אחיותיה העירות הקרובות והרחוקות, אשר בקצה ארץ ליטהיען הנשענת לגבול פאלעסיע. מרבית תושביה חסידים מכתות שונות ואינם יודעים מאומה מהשכלה או גם לדבר ולכתוב באיזה שפה. החסידים מבלים את ימיהם בבית תפילה ובתפילה ובהקטרת כלי מקטרתם ובשתיית היי"ש וגם בספורי נפלאות מקדושיהם ומוריהם, ובני הנעורים מזהמתנגדים מבלים את עתותיהם בלימוד גפ"ת (גמרא, פירוש רש"י, תוספות), ביומי דשוקא בטלים אלו ואלו מעבודתם הקדושה ויסחרו את העיר כל היום. המסחר יתחלק לסעיפים שנים, האחד יתן את פריו בקיץ והשני בחורף. הראשון הוא מסחר הגבינות הקטנות המשולשות והגם נמכרות לרבבות על יד כל פתח הבית לכל עובר ושב, החריצי חלב הגדולים אשר יוגרלו ע"י בחורי חמד ההולכים שובבים ברחובות קריה, מרביתם מאנשי חסידים, ועוד יסחרו בקיץ גם בפרי עץ לרוב. והאחרון הכי נכבד הנהו, הוא מסחר האבדורקעס. הן הנה בשר האזוות המפושטות, כי אך יפול השלג על הארץ יקנו בני העיר אזוות חמרים ויכלאון על עליהם ומאבסים אותן בשבולי שועל ואחר ישחטון ויפשיטון את עורן מעליהן, את השומן ימכרו לבתי המלאכות ובשרן וכן הגריבענעס (גלדי שומן, שניסקים) ימכרו לבני העיר בוול גדול. בהמסחר הנבזה הזה ישחיתו גם את נחלתם, כי מזה יעלה רקב בתקרת הבית, וגם האזוות למען גרש את קידות חטמיהן מנקרים כל הימים בלוחות הגנות עד כי יוציאו ראשם החוצה ויקראו אשה אל רעותה אשר מעבר לרחוב. בשמעי זאת בראשונה דמתי כי מדברות האזוות בשפת עברית כי קראו במלא גרונם יג גי.

דער פרויעריקער בריוו

בשנת תקצ"ו, אין דעם יאר תקצ"ה, אום תשעה

באב אין דער פרי, ווען דער עולם האָט געזאָגט קינות, איז אין שול אַרײַן איינער פון די גרעסטע באַלעבאַטים אין שטאַט מיט אַ בריוו אין האַנט און גלייך צוגעגאַנגען צום נאָמן, דעם פירער פון דער קהילה, און האָט צו אים געזאָגט גאָר אַן אַ נשמה:

— ר' בנימין, איך בעט איך, געשווינד לייענט איבער דעם בריוו, דען עס איז ניט קיין פשוטע זאך, עס איז נוגע דעם כלל ישראל.

די דאָזיקע רייד האָבן געווירקט אויפן עולם, ווי דאָס אַראַפּפּאַלן פון אַ טויזנט־פּודיקן שטיין אין מיטן אַ שטילער אַזערע.

ויהי, און עס איז געווען, אַז דער נאָמן האָט דורכגעלייענט דעם בריוו, האָט ער זיך צעגאַסן אין טרערן, פאַרבראַכן די הענט, איינ־געריסן דאָס קלייד, געפליקט די האָר פון קאָפּ און געשריען:

— אַן אומגליק, אַ גרויס אומגליק איז געשען!

און דאָס פּאַלק אין שול איז געוואָרן אַזוי צעשראַקן, אַז עס איז אים שוין ניט געלעגן אין קאָפּ צו זאָגן קינות, און עס האָט געווענדט זיינע בליקן צום נכבד, וואָס האָט געבראַכט דעם בריוו, און צום נאָמן אום צו פאַרשטיין, ווי ווייט דאָס אומגליק קאָן גרייכן, עס איז, אַבער, געווען אוממעגלעך צו טרעפן, מען האָט אַפּגעכאַפט די קינות. ווי דעם אַנדערן האַלבן סדר פון דער צווייטער נאַכט פּסח, און מען האָט זיך קוים אַרויסגעכאַפט אויף דער גאַס. באַלד זיינען געוואָרן רעדלעך לעבן יעדער שטוב, איינער האָט עס איינגעריומט דעם אַנדערן אויפן אויער, און דאָך האָט קיינער ניט געוואוסט, וואָס דאָ איז געשען.

די גרויסע אסיפה

ויהי, און עס איז געווען, ווי דער עולם איז זיך אַזוי געשטאַנען קופּעסווייז און האָט זיך געבראַכן די קעפּ, וואָס פאַר אַ נייע גזירה דאָ איז, האָט מען דערזען, ווי די שטאַט־שמשים לויפן אום איבער די הייער און רופן צום רב אויף אַן אַסיפה.

עס זיינען גערופן געוואָרן פּריער די דיינים, די גרויסע לומדים, די חשובע באַלעבאַטים, דערנאָך, אַבער, אויך די פּראַסטע מענטשן און אַפּילו גאָר די אביונים. עס זיינען געבליבן אין דער היים נאָך אַ פּאַר, וואָס זיינען געזעסן שבעה.

און אַז אַלע האָבן זיך צוזאַמגעגעקליבן ביים רב, האָט מען פאַר־שלאָסן די טיר און דער נאָמן האָט זיך אַוועקגעשטעלט און געזאָגט צום עולם אין נאָמען פון רב, וואָס איז געווען ניט געזונט:

— זייט וויסן, רבותי, עס דאַרף אַרויס די צייטן אַ גזירה, וואָס צילט גאָר אין רעכטן פינטל אַרײַן, אַ גזירה, וואָס באַרירט ניט איין מצווה, נאָר דעם גאַנצן קיום פון דער אומה... עס האַלט דערביי, אַז קיין יידישע טאַכטער זאָל ניט טאַרן חתונה האָבן פאַר זעכצן יאָר און אַ יינגל — פאַר אַכטצן, נון, פאַרשטייט איר, ליבע ברידער,

אַז דאָס איז אַן ערעגערע גזירה פון פּרעהס, דען ער האָט גורר געווען נאָר אויף יינגלעך און דאָ איז אַ גור אויף אַלעמען...

און ער האָט זיי פאַרגעלייענט דעם בריוו, וואָס ער האָט באַקוֹר־מען, דער בריוו איז געשריבן געווען פון זיינעם אַ מחותן פון מקום הגדולה, דער מחותן האָט אים מודיע געווען דעם סוד פון דער נייער גזירה, כדי ער זאָל זיך באַצייטנס פאַרטיק מאַכן מיט זיין טאַכטער. די רייד פון נאָמן און דער בריוו האָבן דעם עולם אַזוי שטאַרק געעריט, אַז אַלע האָבן זיך פּונאַדערגעוויינט, קיין אויג איז ניט געבליבן טרוקן! מען האָט עס געהאַלטן פאַר אַן אַנהייב פון די חבלי־משיח...

* דיק האָט די דערציילונג געדרוקט אונטער דעם נאָמען „די שטאַט הריס“, חילנע, 1868, מיר גיבן זי דאָ אונטער דעם מער פּאַסיקן נאָמען, וואָס זי האָט ביי זיין אין העברעאיש, — רי בהלה.

המכתב בבית הכנסת

בשנת תקצ"ה ביום תשעה באב, יום סגרי, בבוקר בוקר עבות ומטרות עוז נכחו על העיר העוובה והברודה מאנשים אנשים יהודים אשר היו נקבצים ואסופים יחד בבית הכנסת לבכות על בית ד' ועל עמו כימי ימימה, בא איש אחד מנכבדיהם אל בית הכנסת בטרם החל העם להגיד קינת 'ארזי הלבנון', כל עין כוננה להויל דמע. הרב התאזר לעורר את לבב העם בקול נהוי ובכי, בא בנדיצה גדולה בפנים מלא תוגה וכידו מכתב וירץ בין שורות רגלי העם כמביא דבר נחוץ הנוגע לדבר הכללי, רץ ובא לפני הרב וישט לו מכתב ויאמר לו בנשימה קצרה: היש פתחהו אדוני ויקראהו, כי דבר סתר בו הנוגע לכל ערת ישראל, הרב קרא את המכתב ועיניו שפכו עינות מים, פרש כפיו, קרע את שמלותיו, המריט שערות ראשו ויקרא: אהה! אהה! אברנו... כלנו אברנו... העם ראו וישומו על זאת וישאלו איש את אחיה: מה אלה? אפס אין משיב דבר ואין מי יודע לענות נכונה, את קינת 'ארזי הלבנון' הגידו בחפזון רוח ובתמהון לבב, אין דמע על להו ואין כבי ואנקה נשמע בכל הבית הזה, כי כל הלבבות היו פנויות אל מול כבוד הרב ואל האיש העומר לפניו - להשכיל על דבר מסתר תנועותיהם והעמדת פניהם אשר החליפו איש את אחיו לעיני העיר, גם הרב צוה על הש"ץ בקול רם לקצר את הקינות, לאמור: כי עת רעה היא, ויצאו העם מבית הכנסת בשעה העשירית תמהים וחרדים אל המחזה הזה וישוטטו לדעת ולהבין הדבר על בריוו.

האסיפה רבה בבית הרב

כעבור שעה אחת והנה השמש עובר בעיר ומאסף אל בית הרב כל איש נכבד וכל קרואי העדה, את הדיינים ואת המוכסים ואת הפרנסים, ויהי בבואם אל ביתו כאיש אחד סגר הרב את הדלת אחריהם ועמד על רגליו ויאמר: 'שמעו אחי! שלומי אמוני ישראלו עיני העדה! לכם לדעת כי גזרה רעה מתרגשת לבוא עלינו בית ישראל, להכחיד אותנו מקרב הארץ ולבלתי השאיר לנו שורש וענף, כי פקודה נתנה מאת המלך לעצור בעד כל רחם יהודית לבלתי הנשא בטרם עבור עליו שנים שש עשרה וכן בעד כל זכר טרם כלו לו שמונה עשרה שנה. הוי אחי! הוי רעי! הגזרה הזאת קשה מגזרות פרעה, שפרעה לא גור רק על הזכרים והפקודה הזאת מבקשת לקעקע ביצתן של ישראל, אם אין גדיים אין תישים, אם בבוקר לא נזרע זרעינו הלא גם בערב תנח ידינו אם בני הנעורים לא יפרוצו, מה יתקנו הזקנים, ובית יעקב יכלה מארץ חלילה! לכן אתם בני ישורון הביאו עצה ועשו פלילה, מה נעשה לבית ישראל אשר לא יכרת מהם זרע קודש עובדי ד'...' ויבן הרב בכי גדול, ויבכו עמו כל הנזעים עליו, כי גם הראה להם את המכתב אשר הביא לו הנכבד כיום אשר בא מווילנא ממחתנו, ויזרו בכל עוז לבוא לוויילנא עם הכלה בחיש ומחר על החתונה טרם צאת הפקודה אשר לא ינשא בן ובת בטרם הגיעם לפרסם הקצוב למעלה. ויהמרו האנשים איש אל אחיו, ויצא לבם ויאמר: אהה! מה יעשה ד' לנו כעת להפקד מזרע יעקב זרע קודש! וישבו כל האספסוף סביב לשולחן להועץ, והרב בראשם, ויהי כאשר נשאו ונתנו בדבר הזה שעות אחדות, ויצא דבר הרב על כל העיר בסתר לאמור: מי החירד ד' דבר ד' ועל תורתו ועל טובת עמו יחיש מעשהו וישא כיום את בנו ובתו, כי עוד מעט יצא דבר שלטון בדבר הנשואין.

צוויי שעה נאכאנאנד איז מען געזעסן און געטראכט וואָס צו טאָן. ביז עס איז געבליבן, אַז יעדערער, וואָס איז געטריי צו גאָט און זיין פּאַלק ישראל, זאָל זען נאָך היינט, אום תשעה באב, חתונה מאַכן זיין זון אַדער זיין טאַכטער, דען טאַמער קומט מאַרגן דער באַפעל, וועט שוין זיין שפּעט. און עס איז געבליבן צו טאָן דאָס אַלץ באַהאַלטענערהייט, עס זאָל, חלילה, ניט אַרויסקומען קיין מכשול.

די מהומה אין שטאָט

אָבער נאָך איידער דער עולם איז זיך פונאָנדערגעגאָנגען, האָט שוין דערמיט געליאַרעמט אין אַלע הייזער, אין באַד, אין מיל און אין הקדש. אַ פּאַר שניידערס, וואָס האָבן זיך אַרויסגעכאַפט בשעת דער אַסיפה פון רבס הויז, האָבן אָנגעדערציילט איינעם אַ וואָנטמאַכער, וואָס איז געווען גראָד אין גאַס, הרים וגבעות און ער האָט צוגעלייגט נאָך עפעס פון זיך און צעטראַגן עס צווישן די קראַמען. אין אַ שעה אַרום איז די געשיכטע דערציילט געוואָרן מיט אַ צוגאַב פון אימעצנס אַ חלום. מיט אַ האַלבער שעה שפעטער האָט מען שוין געפונען רמזים אויף דער גזירה אין אַלטע ספרים. און חסידים האָבן געזאָגט, אַז

(*) מקום הגדול — די הויפּט־שטאָט.

דער רבי ווייס שוין לאַנג פון דעם ענין און אַז דערײַבער האָט ער באַצייטנס שוין חתונה געמאַכט זיין שמואלקען.

קורץ דערפון — ווי נאָך דער עולם איז זיך פונאָנדערגעגאָנגען פון דער אסיפה, האָט זיך דאָס פּאַלק גלייך צעטיילט אויף צוויי טיילן: איין טייל איז געוואָרן שדכנים, דער אַנדערער — מחותנים. מען האָט ניט געקוקט, וואָס עס איז געווען אַ רעגנדיקער טאָג. מען איז גע־גאַנגען איבער די בלאַטיקע גאַסן אין די זאַקן און איינער האָט זיך געשושקעט און געטודעט מיטן אַנדערן און אים באַוויזן, ווי גלייך עס איז פאַר אים דער שידוך מיט דעם און דעם, — און ביז פאַר נאַכט איז שוין מער ווי אַ האַלבע שטאָט געווען פאַרקנסט.

די ערשטע שידוכים מיט זייערע קינדער האָבן געטאָן די אַרעמע־לייט, וואָס זיינען דאָס רוב געווען חסידים. דער חסידישער רב, וואָס איז געווען אויך אַ שטיקל רבי, פלעגט אַמאָל נעמען אַ פּדיון און געבן אַ קמיע, — האָט אויך געהאַנדלט מיט טליתים. האָט ער געמאַכט אַ גרויסן וועזן פון דער גזירה צווישן די מאַנסבילן און זיין ווייב, די רביצין, האָט נאָך מער ליאַרעם געמאַכט ביי די פּרויען, וואָס האָבן זיך פאַר דער גזירה נאָך מער געשראַקן, ווי די מאַנסבילן, וואָרעם יעדערע פון זיי האָט זיך דערמאַנט, אַז ביז זעכצן יאָר איז זי שוין געווען אַדער אַ גרושה אַדער גלאַט געדרייט זיך מיט איר מאַן, און איר טאַכטער וועט אין די יאָרן ערשט דאַרפן אָנהייבן.

און קוים האָט זיך נאָר באַוויזן דער ערשטער שטערן, מען האָט נאָך ניט צייט געהאַט אַפילו איבערצובייסן, האָט מען שוין אָנגעהויבן צו שטעלן חופות אין די הייזער — שטיל, אַן קלעזמער און אַן אַ בדחן, אַן באַזעצנס און אַן באַדעקנס.

אזוי האָט דער רב געהייסן, ערשטנס, ווייל עס איז דאָך תשעה באב, און צווייטנס — מען זאָל אין שטאָט דערפון ניט וויסן.

עס זיינען געווען אזוי פיל חופות אין יענער נאַכט, אַז עס איז ניט אויסגעקומען צו צען מענטשן אויף יעדער חופה צו קאַנען זאָגן די ברכות נשואין, און איך, וואָס איך האָב געוואוינט אויפן שולהויף, וואו די כלה האָט זיך אָנגעהויבן, האָב געמוזט זיין אויף אַלע חופות. כדי עס זאָל זיין ווי עס איז אַ מנין.

די בהלה וואָקסט

און אַז עס איז געוואָרן טאָג, איז שוין די שטאָט פאַרמערט גע־וואָרן מיט אַכציק נייע באלעבאַטים. אַכציק טליתים־טרעגערס זיינען צוגעקומען אין די קלייזלעך און בתי־מדרשים, און פון יענעם טאָג אַן האָט מען אויפגעהערט זאָגן חתונן ביז סאַמע ערב ראש־השנה.

דער עולם איז אומגעגאַנגען איבער די גאַסן האַלב פאַרשלאָפענע, וואָרעם כמעט אין יעדער שטוב איז מען געווען וואָך; מאַיז אַליין ניט געשלאָפן און מ'האַט דעם אַנדערן ניט געלאָזן שלאָפן, ווייל מ'האַט דאָך געדאַרפט האָבן אַ מנין צו דער חופה. לעבן יעדער שטוב זיינען געשטאַנען רעדלעך און מען האָט געשריען „מול־טוב“ איינער צום אַנדערן איבער דער גאַס און מען האָט צוריק געענטפערט: „מיט מול זאָלט איר לעבן!“

נאָכן דאַוונען האָט מען זייער שטאַרק גע־פּאַקעוועט אין די קלייזלעך און פיל גערעדט וועגן די חתונות. טייל האָבן עס געהאַלטן פאַר אַ גרויסן איינפאַל פון דער אסיפה, וואָס האָט דערלויבט צו מאַכן חתונות נעכטן ביי נאַכט, און זיי האָבן עס פשוט געהאַלטן פאַר אַ נס, וואָס מען האָט זיך געכאַפט באַצייטנס. וואָרעם עס איז געווען צו הערן, אַז אין רייסן איז שוין דער אוקאַזי אַרויס און מען פאַסט שוין.

המהומה בעיר

כעגן חושך היתה השמועה הזאת פרושה על העיר. העם התהלכו ברחובות יחפי רגל רומסים בטיט וברפש, מרעעידים מהגשמים ומתלחשים איש את רעהו בהחבא ומגלים את הסוד איש לאחיו בשבועי שבועות לבלתי גלות את הדבר לאיש אחר, כי דבר סתר הוא, ומזורים איש את אחיו בלב תמים להשיא בלילה הזה איש את בתו ואיש את בנו, כי דבר המלך מהתצפה בהדבר הזה, וכעבור שעות שתיים והנה נודע הדבר בכל העיר. כל פיות ינובון מהשמועה הזאת, וכלם בסודי סודות. אז נחלקו לשתיים, מחציתם האחת נהיו לשרכנים והמחצית השניה למוחתנים, ובטנם בא השמש נגמרו שדוכים למאות ותנח רוח הנשואין על כל בני העיר. אפס בראשונה נחה על דלת העם החרדים על דבר הרב ואשר מרכיבים חסידים, כי גם הרב להחסידיים יחשב והוא המשנה לרבם, גם הוא עטוף לבנים, כרסו עבה וזקנו מגודל ולבן, וכבר הראה את כחו בשאלות הלום ביום בוא הפקודה אודות אנשי הדל, גם דרש אז אל המתים וענהו. ויצא שמו בכל בלתי לאיש מופת המפליא לעשות ויכבדוהו כמלאך ד' צבאות אשר לו כנפים ככנפי החסידות ומתחת לאלה ידיים כידי אדם לקחת שוחד ולעשות מרמה.

הנשואין

וידי היראים את דבר הרב הזה השיאו את בניהם בלילה הזה בלא מנגנים ובלי העמדת החופה במקום רואים, כי כן צוה עליהם הרב לאמור: עשו במחשך מעשיכם ואיש בל ידע, ויאסוף הרב בלילה הזה את כסף רחיש (רב, חזן, שמשן) מאה רויב (רוכל כסף) ויותר, מלבד אשר שקל על ידו עשרים כסף האיש המוכר טליתים, אנכי גרתי על חצר בית הכנסת בבית חמותי היראה את דבר הרב מאד וסרה למשמעת, כי גם אבותיה אנשי חסידים המה, היא עשתה כל הלילה בבית הטבילה הנשען אל ביתה להטביל את המון צבאות הכלות אשר צבאו פתח ביתה להתקשר מטומאתן כי מרכיבין היו בנות עשר שנה אשר לא הגיעו לוסתן, וטבלו אן לבלתי תשתבח תורת טבילה מישראל, ועלי צותה להטביל את החתנים בלילה הזה, ואחי ככל הלילה הולך מאוהל אל אוהל למנות אותי למספר עשרה כי מעטים היו אנשי העיר להספיק מהם עשרה עשרה לכל בית אשר חוגגים הנשואין. והי ערב ויהי בוקר יום שני.

הבהלה מתגברת

הבוקר אר, והעיר נעורה, אנשיה תועים בחוצות, מדברים איש אל אחיו ועל כל פתח הבית עמרו להקות להקות קטנות נשיאים ונותנים בדבר הבהלה והחפזן אשר נהיתה בהלילה הזה. אלה מאשרים את החרדים ואלה מקלים אותם בלעג לשונם ואלה מחשבים את מספר המון אשר נשאיו בלילה. ויהיה העם כנדרנים איש את אחיו בדבר הזה, אלה מצחקים ואלה יראים ודואגים אל בניהם הנתונים לחרפת הפקודה הזאת, ותעזו יד האחורנים על הראשונים, אחר חצות החל שנית רוח הנשואין לפעם בין מחנות עירנו זאת — גם המנצחים אשר דברו בבוקר מהדבר הזה בשאט נפש נאחו מרוח הנשואין ולעת הערב הובילו את ילדיהם תחת החופה בשבוע שמחות, ותרב מספר החתונות ביום הזה עשרים מאשר היו ביום תמול, ועוד להנה יתרון על הראשונות כי העמידו את חופתן על חצר בית הכנסת. המנגנים נחלקו לעשר מחלקות, אלה לקחו את המנגן ככנור ואלה את המכה בתוף או במצלתיים ועוד כאלה, ותגעש העיר בלילה הזאת מקול מצהלות חתנים ומחוחתנים עד עלות השחר. ויהי ערב ויהי בוקר יום שלישי.

אַנדערע, פאַרקערט, האָבן חזק געמאַכט פון דער גאַנצער זאַך. ערשטנס האָבן זיי ניט געגלייבט גאַר, אַז עס וועט קומען אַזאָ אוקאַז; און, צווייטנס, האָבן זיי גערעכנט, אַז אַפילו עס זאָל יע קומען, איז עס אויך ניט אַזאָ גרויסע צרה. די, וואָס האָבן געהאַט אַזאָ מיינונג, זיינען, אָבער, געווען זייער ווייניק און מען האָט זיי אַלס איבערגעשריען און גערופן אפיקורסים, און עס האָט געהאַלטן ביי קלעפּ.

אַרום צען אַ זייגער אין דער פרי איז אָנגעפאַרן אַ גרויסער לאַנד־שדכן מיט אַ ליאַרעם, אַז ער האָט אַ בריוו פון מקום, אַז אַ מיידל וועט ניט טאַרן חתונה האָבן פאַר פינף־און־צוואַנציג יאָר און אַ בחור —

(*) אוקאַז — באַפעל פון דער רעגירונג.

פאַר דרייסיק, ער איז געווען אַזוי פאַרשמייעט, אַז ער האָט אין קרעטש־מע פאַגעדאַונט נאָר פאַר זיך און האָט ניט געוואָלט אַריינגיין אפילו צו אַ פאַר נגידים, וואָס האָבן אים געשיקט בעטן צו זיך עטלעכע מאָל גאַר רחמים.

— איך האָב איצט ניט קיין מינוט צייט — האָט ער געענטפערט די שלוחים. — איר זעט ניט? — די וועלט שטייט אין פלאַמען, זי ברענט. ביי מיר איז איצט אַ מינוט — גאַלד.

הדברים האלה, די דאָזיקע רייד פון דעם לאַנד־שדכן האָבן זיך אין איין רגע פאַרשפרייט איבער דער שטאָט און אַלע, פון קליין ביז גרויס, האָבן זיך אַרומגעשטעלט אַרום דער קרעטשמע, וואו ער איז איינגעשטאַנען, כדי אים צו זען און זיין גליק. דען אַזוי ווי אַ קאַלערע איז אַ גליק פאַר אַ קבורה־מאַן, אַזוי איז דאָך אַ בהלה אַ גליק פאַר אַ שדכן. ווידער, האָט זיך יעדערן געדוכט, אַז ער פירט מיט זיך פּעק שידוכים. מאַנכע נגידעסטעס האָבן אויסגעשאַפעט די צייגער, אום צו ריידן מיט אים כאַטש אַ וואָרט. עס איז, אָבער, אוממעגלעך געווען צו־צוקומען צו אים, ווי צו אַ גרויסן רבין, ער האָט קוים פאַרגונען

כחץ מקשת וכנשר יטוש לאכול, כן חיש עפה השמועה הזאת על כל חסיביה ואגפיה והחרידה את יושבי הכפרים הישגים לבטה. חיש עזוב את הקציר בשרה, פיגא את עלותיהם המלאות עמיר, אסר את סוטיהם וירוצו בחפזה ויבואו העירה

כדי ארבה לרוב בענן אבק נורא מבוהלים ורחופים וינוחו על השוק כגדוד מארץ נכריה הבאים להחריד ארץ ומלואה. עוד לא ירדו מעגלותיהם והנה מצהלות חתנים באוניהם, נהוגים המונים המונים אל חופתם. אז ידעו בטח כי נכון הדבר וכי לא הוגד להם גם החצי, ויתנפלו לפני רגלי אחיהם וישבו העיר לחננם בחתנים וכלות. אז נפתח הבית המדרש והתלמוד-תורה לפניהם, והרב נתן להם רשיון לאמור: 'ברו לכם איש את חתנו ושובו לביתכם, ועל אשתו צייתי לאסוף נערות רבות אל בית עזרת נשים ומאלה תקחו לכם לכלות', ויודו ויברכו הישגים את הרב על החסד הזה, וכעבור שעות אחדות נשאר בעיר שמה ושאייה, כי יצאו העם לחוג את החתונות בשדה את אחיהם הישגים ויתחוללו עד עלות השחר. ויהי ערב ויהי בוקר יום רביעי.

יום הולך ויום בא והחתונות הולכות ורבות עד כי גם נגידי העיר, אשר לפני יומים הניעו את ראשם על דלת העם הנגררים אחרי דמיון שוא, נסחפו בשטף הנשואין אשר חלף עבר דרך העיר הנחרסה הזאת. נשיהם אשר ראו בהמהומה ההולכת ומתחזקת כבו באזני בעליהן להשיא את בניהם. גם הרב הוכיחם בתוכחת מגולה לאמור: 'למה תתראו כחכמים בעיניהם הלוניגים על דבר נורא כזה להפיר מערת ד' בעת צרה כזאת, ותחטאו בבניכם ובבנותיהם אשר ישאו עונכם בעוד ימים אחרים אשר לא יוכלו להסתפח אל ד' בעתם'. אז קמו גם הנגידי ושיאו את ליהיהם בנחיצה גדולה ובלא הכנה. אלה היו הראשונים אשר מלאו את לבבם להחליב את ילדיהם תחת החופה ביד רמה בכלי זמר, כי הרימו מכספם לשופט העיר לקנות רשיון ממנו לחוג את חתונתם יומם במנגנים בתוך קהל ועדה. השופט לקח את הכסף בנקיון כפי, כי עוד לא ידע מהפקודה מאומה, וילעג עלימו השופט את אשתו בתוך ביתו. ועל כל לא הספיקו המנגנים לנגן בכל בית עשיר לבד לבד, הסכימו כלם ביחד אשר יעמדו המנגנים מאז הבוקר עד הערב על חצר בית הכנסת אשר שם עמדה גם החופה ולא משה כל ימי הבהלה, אליה נהרו כל משפחה ומשפחה את חתניהם וכלותיהם ורחקו איש את רעהו לאמור: 'מהרו וכלו מעשיכם! סורו צאו מהחופה ונבוא אנהנו תחרינו! ויהי שם ריב ומרדן בין המשפחה, כי האיצי

אינעם א גרויסן נגיד, ר' אליקום רבצעט, אפצושטעלן זיך לעבן זיין שטוב, פארנדיק פארביי אים. און דאס אויך איז ער ניט אריין צו יענעם, נאר דער נגיד האט געמוזט ארויסגיין צו אים און זיך מיט אים מיישב געווען שטייענדיק איבער אן ענין, מן הסתם וועגן זיינער א צוועלף-אריקער מיידל.

— פאלגט מיר און טוט — האט מען געהערט, ווי דער נופך האט צוגעשריען צו ר' אליקום רבצעט.

— פאלגט מיר נאך א מאל און טוט, דען ניט איצט איז די צייט פון חכמהנען זיך, פון קלייבן, די וועלט ברענט.

און ער איז אוועקגעפארן אויף פאטשט. דאס איז געווען גענוג באוויזן פאר דעם עולם פון הערעס, אז עס איז אין דער וועלט גאר-ניט גלאט. אז א שדכן זאל ניט אריינגיין צו ר' אליקום רבצעט און נאך דערצו פארן אויף פאטשט! און די בהלה האט אנגעהויבן נאך האלבן טאג צו שטייגן פון שטונדע צו שטונדע, אנטקעגן אונט האט מען שוין געזען, אז אפילו יענע, וואס האבן אין דער פרי פון דעם

חוזק געמאכט, האבן שוין געפירט זייערע קינדער צו דער חופה. האנשים האלה, און די דאזיקע לייט, וואס זיינען פארקאפט גע-ווארן פון דער בהלה ערשט קעגן אונט אויף מארגן נאך תשעה באב און וואס זיינען געווען אויך פון בעסערן שטאנד, האבן געמאכט זייערע חפזות אויפן שולחן, מיט א בדתן און מיט קלעזמער. דאס הייסט, מיט א פידלער אליין אדער מיט א צימבלער אליין. און פאר גויט איז געווען אויך גענוג א פייקלער, דער בדתן האט מער ניט צייט געהאט ווי צו זיין בשעת סדר-קדושים, אין דער צווייטער נאכט זיינען נאך געווען פיל מער חתונות ווי אין דער ערשטער נאכט, און די שטאט איז געווען אין א גרויסן ראורוך.

די ישובים

השמועה הרעה הזאת, די דאזיקע ביטערע נאכריכט האט זיך אויף דעם דריטן טאג אויסגעשפרייט צווישן די ארומיקע ישובים מיט נאך טיוונט פארגרעסערטע שרעקן. עס האט זיך אנגעהויבן ביי זיי צו הערן, אז מען האט צייט מיידלעך חתונה צו מאכן נאר נאך אכטצן טעג, און יינגלעך — נאך דרייסיק טעג. און וויבלעך, גרושות און אלמנות, שוין גארניט, און אז א גרוש אדער אן אלמן טאר ניט חתונה האבן צום פינפטן מאל, נו, זיינען זיי געווארן ממש ווי צעמישט, און האבן אוועק-געווארפן די סערפעס פון די הענט (עס איז געווען דאן די רעכטע שניט-צייט), און האבן איינגעשפאנט זייערע פערד אין די לידיקע דראבינעס, און זיינען געקומען אין שטאט הונדערטערוויי, און האבן זיך מיט זייערע פורן געשטעלט אויפן מארק, ווייל זיי האבן ניט געהאט וואו צו פארפארן אלע מיט איין מאל. און איידער זיי האבן נאך צייט געהאט אראפצוקריכן פון די דראבינעס און נאכצופרעגן זיך, צי די זאך איז ריכטיק, ווי זיי האבן געהערט, האבן זיי דעהערט באלה, ווי עס שפילן קלעזמער, און געזען, ווי עס ווערן געפירט חתנים און כלות זייער פיל פון יעדן געסל צום שולחן-צו. נו, האבן זיי פארשטאנען, אז

רָאוּרוּך — אויפֿרוֹדעֹונג.

עס איז שוין טאקע ריכטיק און האבן שוין, אלוז, פארשפארט גאר נאכצופרעגן וועגן דעם. זיי זיינען נאר צוגעפאלן צו די שטאטלייט, מיזאל זיי אויסהעלפן מיט חתנים און כלות. דא האט מען פאר זיי דאן געעפנט די קלייזלעך, תלמוד-תורהס. און מה'אט צוזאמגעגעטריבן ארעמע יתומות, וואס פלעגן זיך שלעפן איבער די הייזער, — און די ישובניקעס האבן זיי צעצוקערט.

די נגידים

ובכן, און אזוי איז די בהלה געשטיגן פון טאג צו טאג. עס זיינען געווען חתונות אויף חתונות, נאר אן אן אויפֿהער. פון תנאים איז שוין ניט געווען קיין רייד. און דאך זיינען געווען א צוואנציק אדער דרייסיק פאמיליעס אין שטאט, וואס זיינען געבליבן גאנץ גלייכגילטיק און ניט פארקאפט פון דער בהלה. דאס זיינען געווען די גאר רייכע לייט, גרויסע הענדלער, די וואס זיינען ניט געווען ניט קיין מתנגדים און ניט קיין חסידים. זיי פלעגן דאווענן אמאל דא און אמאל דארט, וואו ס'איז געווען נעענטער. זיי האבן מיט די שטאט-לייט געהאט גאר א קנאפן פארקער, דען זיי פלעגן זיין גאנץ זעלטן אין דער היים, דערצו

נאך זיינען זיי געווען געבארענע פון גרויסע שטעט און זיינען אהער אנגעקומען פאר איידעם, זייענדיק שוין גענטע אדער פאראלמנטע, און זיי האבן ביי א פאר וואכן געקוקט אויף דער בהלה מיט שפאט און געלעכטער.

— ניין, — האבן זיי געזאגט — מיר גלייבן ניט דעם בריוו, וואס בערל שרה-חנהס האט באקומען פון זיין מחותן, וואס איז אין מקום. דען עס קאן גרייטעך זיין, אז יענער מחותן, וואס האט ניט מיט וואס צו סילוקן די מתנה, וואס ער האט פארשפראכן צו געבן זיין זון, האט בכיוון דאס געשריבן, כדי מען זאל זיך איילן מאכן די חתונה. דעם נופך, דעם שדכן, גלייבן מיר אויך ניט, ווייל פאר אים איז דאך דאס דערוויילע א יאריד. ער מאכט דערפון א גאנצן עסק און דערציילט אכטצן טיוונט ליגנס.

דאך, די דאזיקע פעסטע דעה פון דעם פרט האט ניט אויסגעהאלטן קיין גאנצע צוויי וואכן, דען זייערע ווייבער האבן ניט גערוט און ניט גער'אסט און פלעגן תמיד דורען זיי אין די אויערן, אז זיי זאלן זיך ניט האלטן קליגער פון דער גאנצער וועלט, און בפרט נאך ווען זיי זיינען באפאלן מיט מיידלעך מער פון אנדערע באלעבאטיים. דערצו נאך האט זיי דער רב געגעבן צו פארשטיין, אז אזוי ווי דאס הייסט זיך פורש מן הציבור זיין, קאן דאס שוין אליין שאדטן דערנאך צו א שידוך, ומי יודע, אפשר האט דער נופך רעכט? דאן וועט איר דאך ניט קאנען פארענטפערן זיך ניט פאר גאט און ניט פאר לייט, לבד דעם האבן זיך די מיידלעך זייערע באמת אנגעהויבן שרעקן, ווי לוטס טעכטער, אז עס וועלן פאר זיי ניט בלייבן קיין חתנים, דען מען כאפט דאך אויס אלע יינגלעך, קורץ דערפון, מען האט זיי אטאקירט פון אלע זייטן אזוי ווייט, אז זיי האבן געמוזט נאכגעבן און זיינען מיט-געשלעפט געווארן מיט דעם שטראם פון דער בהלה.

דאך, אבער, אום זיך אויסצוצייענען פון אלע בהלה-חתונות, וואס ווערן געמאכט ווי א קינדער-שפיל נאר, האבן זיי זיך געלאזט קאסטן עטלעכע צענדליק קערבלעך ביי דעם אסעסאר און פועל געווען, ער זאל זיי לאזן שפילן זייערע חתונות גאנץ אפן, ווי געהערק, ווייל זיי האבן געמיינט, אז דער אסעסאר האט שוין אפשר א באפעל מכוח דעם, דער אסעסאר, וואס האט נאך פון קיין זאך ניט געוואוסט, האט זיי דערלויבט כאטש קוליען זיך, און כדי עס זאל די זאך צוגיין מיט מער ארדענונג, האט מען געדונגען פיר ארעמע יינגלעך, וואס האבן די דרענגלעך פון דער חופה געהאלטן מער ווי פיר און צוואנציק שטונדן אין יעדן מעת-לעת, און די צווייערליי קלעזמער, וואס זיינען אין שטאט, האבן זיך צעטיילט אין צווייערליי פארטייען, איינערליי פלעגן שטיין אונטער דער חופה און שפילן, די אנדערע פלעגן צוברענגען חתן-כלה

5

און אפפירן צוריק אהיים. און דאך איז געווען א געדראנג ביי דער חופה, ווי אין די ימים־נוראים־טעג ביי דעם קהלשן חזן, און אלערליי מחותנים פלעגן ווארטן מיט דער גרעסטער אומגעדולד, און די אנדערליי מחותנים, וואס זיינען שוין אונטער דער חופה, זאלן שוין ארויס פון דאָרט.

דער חזן

גט, אויך פאר דעם חזן איז געווען דאן א גאלדענע צייט, ווייל ער האט געמאכט גאר דעם גראַשן. ער איז די גאַנצע צייט געווען אין פאַליש פון שול מיט זיינע משוררים. דאָרט האָט ער געגעסן, דאָרט געשלאָפן, דאָרט געשריבן די כתובות. (די פען געהערט צו דעם חזן דאָרט). און אַלע וויילע האָט ער אַרויסגעשטעקט דעם קאַפּ און געזונגען: „מה אדיר“, אויך האָט זיין ווייב פאַרקויפט דאָרט די טבעת־קדושים, פּעקלעך ציצית, גלעזלעך צום צעברעכן, און אין דער אַנ־צער צייט, וואָס עס פלעגט זיך מאַכן צווישן איין חופה און דער אַנ־דערער, פלעגט ער דאָרט גופא אונטערשדעכען און קוילענען עופות און דקות, דען ער איז געווען אויך דער שוחט פון שטאַט. און ער האָט אַט אַזוי געשאַכטן די קינדער מיט די רינדער מיט די היגנער צו־זאַמען.

נון, פאַר אַ חופה באַזינגען פלעגט ער נעמען טאַפל, ווי פאַר אַ ציקלעל קוילענען, ווייל אונטער אַ חופה איז געווען אַ טאַפּלעט שחיטה; און דאָס איז אויך אפּשר דער טעם, פאַר וואָס ביי אַ חופה איז פיר שטענגלעך און ביי אַ מטה פון דער קבורה איז נאָר צוויי דרענגלעך, ווייל דאָרט, ביי אַזאַ חופה ווי אין דער בהלה־צייט, איז מען מקבּר צווייען און ביי אַ מטה פון אַ מת נאָר איינעם.

אין יענע צייטן האָט מען ניט געלערנט אין קיין בית־מדרש, ווייל יעדערער איז געוואָרן יעדן טאָג אַן אַנדער מחותן. די בעזדיעניקעס זיינען געווען מחותנים די גאַנצע צייט פון דער בהלה, ווייל זיי פלעגן זיך באַמיען אויסצוהוכן אַלע טאָג פון אונטער דער ערד עפעס אַ שטיק צרה, אַ קאַליקע, אַ הויקער, און זיי חתונה מאַכן. און מיט רעכט האָט אַמאָל אַ געוויסער דייטשער דורכריינדער געזאָגט:

— אַ קריסט, ווען ער האָט אַ סך קינדער, מאַכט ער איין חתונה; אַ ייד, ווען ער האָט איין קינד, מאַכט ער עטלעכע חתונות; האָט ער גאָר קיין קינדער ניט, מאַכט ער הונדערט חתונות.

די בהלה אין העכסטן גראַד

ותעל הבהלה מיום מעלה מעלה, — נון, איז די בהלה גענוי שטיגן פון טאָג צו טאָג אַזוי ווייט, אַז די גאַנצע שטאַט האָט אויס־געווען ווי איין חתונה־דעפּאַ. אפילו דורכפאַרער פלעגן דאָרט חתונה האָבן. איז אַריינגעפאַרן אַ ינגל אַדער אַ מיידל אין שטאַט, איז ביז זיי זיינען געקומען צום אַנדערן עק שטאַט, זיינען זיי שוין געווען אַ באַלבעסטל אַדער אַ ווייבל, דען די מויערן פון דער שטאַט האָבן זיי שוין קולט געווען, איינגעשלאָסן און ניט אַרויסגעלאָזן, ביז זיי האָבן חתונה געהאַט. קורץ דערפון, עס זיינען אַלע קלאַסן מענטשן אַרונטער אונטער דער בהלה, אַרעם און רייך אַלע גלייך, פיל קינדערלעך זיינען אַרונטער אונטער דער חופה גאַר אַן די עלטערנס יריעה, פיל דינסטמיידלעך, וואָס מען האָט געשיקט אין יאַטקע, נאָך גרויפן, נאָך מעל, — זיינען דערנאָך געקומען צוריק ווייבלעך אַדער גאַרנישט געקומען. פיל קליינע מיידלעך, וואָס האָבן שוין ניט געהאַט פאַר זיך קיין יינגלעך חתונה צו האָבן, האָבן חתונה געהאַט מיט אַלטע אלמנס, וואָס האָבן מער געדענקט פון יענער וועלט ווי פון דער וועלט. פיל האָבן געטראָגן זייערע כלות אויף די הענט אונטער דער חופה. פיל זיינען אַנגעגריפן געוואָרן פון דער בהלה גאַר אומגעריכטערדייט און זיינען געוואָרן, ניט פאַר אונדז געדאַכט, חתנים גאַר פּלוצלינג, אַט האָבן איך מיט אַ האַלבער שעה צוריק גערעדט מיט איינעם, וואָס האָט געטראָגן צו פאַרקויפן רעטשקענע באַנדעס — אַ קאַרליק פון אַ אַר פּרעציק, און דערצו נאָך אַ יאַדעשליווער, אַ געברייכטער, עס איז אים גאַרניט אַרויף אויפן געדאַנק חתונה צו האָבן, און בפרט נאָך, אַן ער האָט זיך שוין מיט צוויי ווייבער געגט. — האָט ער, אַלזאַ, געטראָגן אויף זיך די רעטשקענע באַנדעס, גלייך ווי עס וואַלט געווען אין שטאַט רואיק און שטיל. מיט אַ מאָל, אין אַ האַלבער שעה אַרום, כילעבן, ער שטייט שוין אונטער דער חופה און דער חזן זינגט שוין איבער אים „מה אדיר“, קורץ דערפון, עס איז געווען ניט זיכער פון דער בהלה אפילו אַ קינד אין וויג, ביז אין אַ צייט פון אַ וואָך פיר איז ניט געווען

איש באהיב כאשר יאיצו אנשי ווילנא בימים הנוראים איש את אחיו לצאת מחדרי בית הכסא, אשר על חצר בית הכנסת, והיה למען השבית כל קטטה, העמידו הקהל את משרתיהם והמה שמרו את הסדר ושקדו על השלום.

החזן

גם לו היה עת מצוא לאסוף כסף בימים האלה, וגם הוא כסוחר תליתים הרים מבספו להרב להפחית את להב הנשואים בלכב הסכלים האלה. כל הימים ישב באולם

בית הכנסת עם משורריו, שמה ערך את שולחנו ושמה שם לו את מטתו, ולרגעים הושיט את ראשו החוצה לשורר 'מה אדיר' עד כי נחר גרונו ועלה כאוב מארץ קולו. הוא שפט שמה בין המחותנים ובין כל ריב ומצה אשר נפל ביניהם בדבר החתונות, שמה כתב את כתבי התנאים ואחר את הכתובות ותיכף שר 'מה אדיר' אחיהם. גם עמדה אשתו הגבירה לימינו למכור טבעות קדושים וציצית, והיה המחזיר אשר לקח מכל חתונה והחתונה לא פחות מעשרה ג'פ' וגילדוינים פולניים, כי נקצב שמה מחזיר דמי שחיטה מתרנגול או מתרנגולת כי באמת היה אולם הכית הזה בהעתים האלה לפני הילדים הנקיים האלה כבית מטבחים לעופות ולגדיים. אז בנתי לדעת את מוצא הרבר אשר הכפילו את המוטות מהחופה פי שנים מעל אשר למיטת המת, כי שם רק תמותה אחת, ופה שתיים. — תמותי החררה אל דבר די הציקתני לצאת לקראת כל חתן וכלה, כי מרבייתם עשו את דרכם וחלפו פתח ביתה, וכעבור ימים אחרים נקדעו מנעלי ובצקו רגלי.

הבהלה בתקפה ובגבורה

ויהי כראות העם כי גם יד אדיריהם עמהם בדבר הזה, הסכימו כלם כאיש אחד להשיא את ילדיהם עד תומם. ותחרר העיר לקול שבירת הכלי הרש אשר שברו בכתיבת התנאים, על יד כל פתח הבית היו צבורות שתיים מנגלי הרש המנופצות בעתות כאלה. והבהלה הקיפה את כל העיר ובגותיה, מבני הנגידים האמונים עלי תולע ועד הנערים הנעזבים בני עוני אשר חבקו אשפתות בקשו את תפקידם ובת זוגם בעות מצח ובנפש פתוחה וילכו מעדנות אל חופתו, גם מרבייתם בלא רשיון אבותם אשר היו באשר היו. פקיד העיר, אשר לא ידע סבת הרבר ואשר כבר נרצה לכל העם בהכסף אשר הרימו לו, החריש להם בדבר הזה ואך בא יום עם אחרות מרעיו לראות בצחוק היהודים, כי מחוות הדרשות ונפלאות נבראו יום יום, להקות להקות יירדו יום יום כמשתגעים במחולות והוללות לבוא אל החופה ובה בא כל חתן וכל כלה אל חצר בית הכנסת במשורריו ובמשוררות ובאודי אש, תחת אבוקות המקלות והלוחות ארו היה להם לתוף וכנור. ותהי הנשואין בימים האלה לצחוק ולקלס בעיני כל העם. מרוב היותם עסוק בהדרב הנכבד הזה עזבו מידם את משטות המסחר, החלויות היו סגורות, השווקים היו ריקים מהמון אדם וכל בני העיר היו עטופים בהדרת קודש וקול ענות ברכות המזיט נשמע עד למרחוק.

המשך

גם הגברים הזקנים אשר נתאלמו זה ימים רבים ואשר אך חבו על יום מותם התפקדו בהעתים האלה לקחת נשים בנות עשר שנים. כי רבתה מספר הלילות על הלדים, ולכן למען המליטן מהפקודה הרעה הזאת המתרגשת לבוא עליהן נגלו לגורל לפני הזקנים האלה, וישאו את בנותיהם אַל החופה על רועות ידם כאשר

ישא האומן את היונק. גם הלכו חתנים גדולים ובימינם נהגו חתנים קטנים לבוא עמם ביהר אל החופה, וכן הכלות. המשמאות בימים האלה היו פשוטות, כוננו

צו זען אַ יינגל אַדער אַ מיידל אויף די גאַסן, ווי עס איז ניט צו זען אַ ווייסן האָן אויף מאָרגן נאָך יום־כיפור.

עס האָבן שוין קיין תליתים ניט געקלעקט. האָט מען די תליתים געטיילט אין צווייען, די מתים, וואָס זיינען געשטאַרבן אין דער צייט, האָט מען קיין תליתים ניט מיטגעגעבן, ווייל דער רב האָט געזאָגט: „מעבירים את המת מלפני הכלה“ — דאָס הייסט: אַ חתן איז פיל בילכער ווי אַ טויטער.

דערווייל האָט די שטאַט גאַרניט געדענקט וועגן פרנסה, די קראַ־מען זיינען געווען צו, דער עולם איז געגאַנגען אַנגעטאַן יום־טובֿדיק, און ווי נאָר איינער האָט באַגעגענט דעם אַנדערן, האָט ער אים שווי־געגעבן מזל־טובֿ, גאָר ניט וויסנדיק, צי האָט ער וועמען חתונה גע־מאַכט. דען ווער האָט עס ניט חתונה געמאַכט אין די דאָזיקע צייטן?

צוויי כרידער

בימי הבהלה הזאת, אין די טעג פון דער בהלה האָט מען שוין ניט געקוקט אויף דער גלייכקייט פון יאָרן, און אַזוי אויך ניט אין יחוס, וואָס אין די פריילעכע צייטן האָט קיין צד קיין קווינט פון זיי יחוס ניט געלאָזט אַריבערגיין, מען האָט דאָן צונויפגעשטעלט אַ פאַר־פאַלק, ווי מען שטעלט אויף אַ סוכה אין איילעניש ערב יום־טובֿ מען האָט צוזאַמענגעפאַרטוליעט, למשל, אַ יינגל פון צען יאָר מיט אַ מויד פון אַכטצן יאָר און אַזוי אויך פאַרקערט — אַ מיידל פון צען יאָר מיט אַ יונגמאַן אָן אלמן.

נון, האט זיך געמאכט דאן, אז א געוויסער פאטער האט געהאט צוויי יינגלעך: איינעם, וואס איז אַלט געווען ניין יאָר, און אַ צווייטן, וואָס איז אַלט געווען נאָר זיבן יאָר. האָט מען חתונה געמאַכט דעם עלטערן מיט אַ מויד פֿון אַ יאָר אַכטצן. דען ער האָט קיין יינגערע ניט געקאַנט געפֿינען, ווייל זיי זיינען שוין געווען פֿאַרקאַפט. נו, פֿאַרשטייט זיך, אַז די פֿאַרבינדונג האָט זיך אַזוי געקאַנט האַלטן, ווי די פֿאַרבינדונג דונג פֿון זייד מיט אַ גראַבער שטריק. און מיט דער צייט איז די

געשיכטע פֿון מאָדאָן-ווייב דעם ניין-יאָריקן יינגל געווען אַזוי צו לאַסט, אַז ווי נאָר עס פֿלעגט ווערן אַוונט, פֿלעגט ער זיך באַהאַלטן. ער פֿלעגט פֿאַרקריכן אין אַ מויד-לאַך, כדי מען זאָל אים ניט צווינגען צו זיין צוזאַמען מיט אַזאַ פֿאַרשוין, וואָס האָט אים זיין לעבן מער פֿאַרביטערט, ווי פֿאַרויסט.

ויהי, און עס איז געווען, אַז דער פֿאַטער האָט אים אַ פֿאַר מאַל אָפּגעשטימט, האָט ער אָנגעהויבן צו וויינען און דערביי געשריען: — פֿאַר וואָס טרייבט איר מיך אַהין? לאַז שוין היינט גיין יאָשקען אַזוי האָט געהייסן זיין יינגערער ברודער.

10

די שבתים

אַלע שבת פֿלעגט מען ברענגען אַ טראַנספֿאַרט באַלעבאַטים איז שול, קליינע און גרויסע, אין שטיקלעך טליתים. זיי פֿלעגן עולה-לתורה זיין זאָלעצעצונט, אַזוי ווי שמחת-תורה, אַלע אויף איין מאַל, עס כל הנערים. די קליינע באַלעבאַטים פֿלעגן מיט זיך ברענגען המוציאס הלה, אַ פֿאַלקע הון, און פֿלעגן עס עסן בשעת קריאת-התורה, שטייענדיק אויף די בענק, די הערלעך פֿול מיט די גערשטן, וואָס די ווייבער האָבן אויף זיי אַרויפּגעשטן, בשעת זיי האָבן אין דער וואַך באַדעקט זייערע כלות... פֿון קאַמען איז קיין רייד דאָרט ניט געווען אַ גאַנץ יאָר, בפרט נאָך בשעת בהלה, ווען ס'איז יעדערן פֿון די הענט געפֿאַלן ממש.

די נייע באַלעבאַטעס האָבן מיט זיך געבראַכט אין דער ווייבער-שער שול זייערע ליאַלקעס, זייערע צייכנס, און ביי טאָג האָבן זיי זאַמד געשטאַן אין זייערע שליערס. שבת אין דער פֿרי נאַכן דאָוונען זיינען די נייע פֿאַר-פֿאַלק געגאַנגען גוט-שבת-ביטן. נו, איז געווען די גאַנצע שטאַט אין די שבתים-טעג אויף דער וואַנדערונג און עס האָבן זיך באַגענגט מחותנים פֿון אַן אַפּרופּעניש מיט מחותנים פֿון אַ רומפל. אגב, זיינען אָנגעפֿאַרן מחותנים פֿון פֿילע אַנדערע שטעט, און דערצו זייער פֿיל שדכנים, און פֿון אַוונט זיינען געווען שלוש-סעודות, ביי נאַכט האָבן אָנגעהויבן אַרויסצושפּרינגען זמירותן. קורץ דערפֿון, מען

האָט אין דער צייט פֿון דער בהלה ניט געשלאָפּן, ניט געגעסן, ניט גע-האַנדלט, ניט געלערנט, נאָר געטרונקען און חתונות געמאַכט.

11

ע נ ד ע

די בהלה האָט געדויערט גאַנצע זעקס וואַכן און וואַלט נאָך פֿילייכט מער געדויערט, ווען עס וואַלט נאָך געווען פֿיר יינגלעך, וואָס זאָלן צוהאַלטן די דרענגלעך פֿון דער חופּה. די גאַנצע שטאַט האָט זיך אַזוי פֿאַרשלייערט, אַז עס איז ניט געבליבן קיין דינסט ביי קיין באַלעבאַט, דען עס האָבן אַלע חתונה געהאַט און זיינען געוואָרן פֿאַר זיך באַלעבאַטעס אָן דינסטן. און אַזוי איז ניט געווען צו באַקומען קיין שוסטער, קיין שניידער, ווייל עס האָט אין דער צייט אויפּגעהערט דאָרט מסחר און מלאכה. און דאָן ערשט, אין עטלעכע וואַכן אַרום, ווען דער אוקאַז איז שוין ווירקלעך געקומען, אַז אַ מיידל טאָר ניט חתונה האָבן יינגער פֿון זעכצן יאָר און אַ יינגל — יינגער פֿון אַכטצן יאָר, האָט ער שוין דער-וויסט אַ פֿולע אָפּגעגעטע. דען דער עולם האָט זיך אַרומגעזען, ווי נאַריש זיי זיינען זיך באַגאַנגען, און האָבן זיך געשעמט איינער פֿאַר דעם אַנדערן.

עס זיינען געווען דאָן גוטן איבער גוטן. עס זיינען געווען ביים רב אין שטוב דין-תורה איבער דין-תורהס, אין אַ פֿאַר חדשים אַרום זיינען שוין געווען דינסטן צוויי מאַל אַזוי פֿיל ווי פֿריער. אין ניין חדשים אַרום זיינען נטרבה געוואָרן זייער פֿיל אַמען, ווי אין מצרים בשעת דער גיריה, אַז מ'זאָל די זכרים אין וואַסער וואַרפֿן. עס זיינען געבליבן נאָך דעם אַ סך עגונות, דען עס האָבן זיך זייער פֿיל אַוועקגעשעלט אין דער וועלט און אַוועקגעוואַרפֿן זייערע ווייבער.

ממטעמים פחותים - דג מלוח ומידה קוואס ופת להם, זאת הייתה תכונת המשתה אשר בכל בית ובית. רבים המה אשר נהיו חתנים בפתע פתאום, בעוד סלו על צלעו המלאכה ככרות קטנות ורעיצסינקעס ורעטשענע קיבלעך, עוגיות כוסמת) למכרם בין העם הובא את העירי הזה תחת החופה, ואחר עשה מהככרות האלה משתה לכל הקרואים. - והנה להבינך, קורא נעים, עד היכן הגיעה כחה של בהלה, הנני לספר לך דבר אחד למשל ומה תקיש על השאר. לאיש אחד היו שני ילדים, אחד בן שש שנים ואחד בן שבע, וישיא הנדכה הזה את בנו הגדול בצוק העתים האלה לעלמה בת ששה עשר שנים, ויהי כאשר הציקתו לילה בלילה, כי בקשה את תפקידה, בחלה נפשו בה. ויהיה לעתותי ערב התחבא הנער מפני אשתו, ויהי כאשר החזיק בו אביתו בחוקה לשכבו את אשתו, נתן הנער את קולו בככי ויאמר: 'אמש שכבתי אנכי אתה, והיום ישכב אתה אודי הקטן ממני'.

11

החובע

בחורף העבר קניתי כובע שועלית במחיר ארבע זוזים והתנחיל את הקירוצער (החובע) תנאי כפול לשרת אתה בכל מלאכה נמכזה. אותה לבשתי בכל יום סגריר ובימי גשמים, בה שמתתי את תפוחי האדמה אשר השמטתי במרתף המזוהי לצלות בתנור בבית המדרש, גם שמתיה מראשוני בשכבי שמה לישון שנת ארעי, גם מלאתיה פעמים רבות בערמת שלג לצנוף מהם צנפה ולעשות לכדורים קטנים ולהשליכם על בני גילי בליל משמרתם, כי מאנשי משמר הייתי העומדים בבית ד' בלילות ללמוד גפית (גמרא), פירוש רש"י, תוספתו). גם הפלתי אל תוכה התפוחי האדמה אך אשר הורדתים מהתנור בעודם חמים ככירודי אש, ותהי הכובע הזאת נדונת תחת ידי באש ובמים ותצלח מאד להצניפה על ראש צלם בלהות הנצב בגנים להחריד הצפרים. - גם היא נפקדה לעת כזאת ונתבקשה להשימה בראש החתנים העניים והמרודים, ויתגאו אתה כחתן יכהן פאר, ותלך הכובע ותשב עשרת מוגנים ביום אחד מתחת לחופה. בגדי כבוד כאלה לבשו גם הכלות. גם את הנערים העושים מלאכתם בכרול והמנקים ארובות התגורים הבהילו להביא אורחם תחת חופתם בעוד שחרות הפיח על פניהם. מי לא נפקר ביום הזה? ... גם על יונקי שירי ועוללי תפוחים היה מתוה הריון הקשה להשיאם, לולי עמד בפרץ אחד מתושבי העיר השב מררכו אל העיר בצוק העתים האלה וישבע להם בשבועי שבועות כי שקר הדבר מעיקרו. ותעצר מגפת הבהלה מעט.

12

השבתות

בימי השבתות הובאו החתנים אל בית הכנסת גדודים, קטנים עם גדולים, עטופים בטליתות, אשר נחלקו לעשרה קרעים וכני העניים עלו לתורה עשרה עשרה עטופים בטלית אחת כדרך שקורים את הנערים ביום שמחת תורה. החתנים הקטנים הביאו עמם לבית הכנסת פרוסי הלוח כדרכם ויאכלו בעת הקריאה כשהם עומדים על האצטבא ושערוותם היו מלאים גרעיני שעורים, אשר המטירו עליהם הנשים כבואם לכסות כלותיהם. גם הכלות באו לעזרת נשים המזונות המזונות, נערות קטנות מלובשות בכיפי צעירותיהן וצלמי המשחק בידן, וילכו זוזוגות החדשות כל היום לבית מכורתם לברכם בשבתא טובא.

13

המשך

ותתמיד הבהלה בעיר שבועות ששה, עד כי לא נשאר בקרבה ילד או ילדה בן שש או בת שבעה אשר לא נשאו. הבעלי בתים נשאר בלא משרתים ומשרות, כי כלם התחתנו ויהיה לבעלים בפני עצמם. גם בבית המדרש ובבית הלמוד תורה נשאר שמה ושאייה. הספרים עפשו בנרתיקיהם. התבות המחזיקים בתוכן ששה סדרי משנה ותלמוד לא נפתחו בימים האלה, נכסו בקורי עכביש ובאבק, גם לא באו עשרה להתפלל בבוקר או ערב ביכור. מרביתם הלכו קרועי בגדים, כי הרצענים והחייטים היו עסוקים בנשיאת בניהם, וידל העם בהעתים האלה, כי נשבת אז בקרב העיר כל מלאכה וכל מסחר. מרבית כספם היו מתגוללים אל בית הרב ומוכר טליתות, כי מצאו פרוין למאד עד כי אפסו הטליתות בשתי שבועות הראשונות, ואז השכיל הרב לגזור אשר יקברו מתייהם בלי טליתות, באמרו: 'מעבירים את המת מלפני הכלה. ככה התנוססה החופה על חצר בית הכנסת שבועות ששה, עד כי תמו כל בני הנעורים לעבור תחתיה עד הארבעה הנערים המחזיקים במוטות בשכר. או נעזבה החופה, נפלה ואין מקימה, וגם אין לה.

14

האחרית

ותשקוט העיר שבועות שלוש עד בא הפקודה ואז החלה להתבונן על כל אשר שנתה, נפקחו עיניה ותרעו כי הוכחה בשנעון בעשותה מהתלות כאלה אשר לא נעשו בתוכה מיום היותה לעיר. ורוח הגרושין החל לפעם בקרב הוצותיה. משאת הריב עלתה בכל תושביה ויבואו גדודים לבית הרב להתגרש ולדון, ומה אסף כסף בכפלים. וכעבור ירחים שנים שבו המשרתות והמשרתים למקומם הראשון ולא הביאו עמם דבר מכלילות חתונתם כי אם הריון או טלית פשוט העומד להם בדמים יקרים. וכאשר כלו להם הדישים תשעה, תעו בחוצות עררי מיניקות, חלצו שדיהן ויונן אין כאשר תלכנה לפנים העבריות שמה בארץ מצרים שכולות מילדיהן בגזרת פרעה בתור מיניקותיהן ולהניק אין. ויהיה כאשר שכבה המת הבהלה בעיר, שבה למסחרה ולעסקה הראשון. אשר התגרשו התגרשו, ואשר נשאו ביהר מקללים את יומם, כי המה בלא דבר באין להם ושמלה כי אם שטר התחייבות מאבותם. כי

הובאו תחת החופה ובהלה ולא הספיקו אבותם לעשות להם כמשפט הנבים או הנבנות. כי העם הזה וכן מאשריהם לא ידעו ולא יבינו בכל אשר עושים. ותהי שם הבהלה למשל בפי כל העם; בראותם אשה קטנה יאמרו המושלים: זאת הנשאת מעתותי הבהלה.

הערות

* ובה יבואר לנו המסוק: 'סאָלף' ו'קראתי' לך אשה מניקת מן העקביות' (שמות ב 7) והמשכיל יבין.